

TÖLGYESI JÓZSEF

Az alsósztrégovai Madách-síremlék historiográfiája

A kultikus helyeknek, különösen, ha azok irodalomtörténeti vonatkozásúak, élénk társadalmi beágyazottságuk van. A lokális és/vagy a nemzeti emlékezet és az emlékezés olyan színhelyei ezek, amelyek nemzedékeken átívelően alakítanak ki meghatározó viszonyt.

Ha a Kárpát-medence – mára a határainkon kívülre szakadt – magyar vagy magyar vonatkozású emlékhelyeit vesszük sorra, még inkább releváns az, hogy számon tartsuk e tradicionális, a lelkünket (is) megérintő jelképeket.

A Madách-i életmű és az életút különböző állomásai kutatása és méltatása mellett már a korai időszakban kialakult az a kultusz, amely az utóélethez tartozik: a művek újbóli kiadása, a levelezés összegyűjtése, a személyi kapcsolatok feltárása, s nem kevésbé: az, amely az emlékhelyekhez kötődik. Ez utóbbi szempontból elvitathatatlan az alsósztrégovai síremlék nemzeti jelentősége. Sorsa, létrehozása körülménye nem csak képzőművészeti, pénzügyi, hanem történeti kronológiai vonatkozásai miatt is elengedhetetlen tartozéka a Madáchhoz kapcsolódó hagyománynak.

Az első épített emlékhely-terv 1877-ben készült, amikor a Madách-emlékbizottság szoborállítási szándéka a sírhely elhanyagoltsága miatt vetődött fel. Ezt követően 1923-ban a születés centenáriuma alkalmából a Losoncon meg-

alakult síremlék-bizottság munkálkodott a terven, majd 1930-ban, amikor Masaryk elnök meglátogatta és megkoszorúzta a költő sírját, a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság által alapított Masaryk Akadémia művészeti szakosztálya már konkrét lépé-

seket tett: megbízást adott egy emlék-mű elkészítésére. Ez utóbbival párhuzamosan – bár időben e megbízást némileg megelőzve –, Horánszky Lajos és köre is elkészített egy tervezetet: kör alakú mauzóleumot képzeltek el, belsejében freskódíszítéssel. A pénzügyi nehézségek miatt azonban egyik terv sem valósult meg.

A negyedik próbálkozás azonban sikeres volt: „Végül is az 1930-as években – három év alatt – sikerült Horánszky Lajosnak (1871–1944), a Kisfaludy Társaság tagjának a Társaság és mások hathatós támogatásával a tervet megvalósítani” – írja a Horánszky-utód H. Nándor abban a kötetben, amelyben ennek az emlékmű-állításnak a történetét, hátterét mutatja be.

A szerző viszonylag gazdag, és a forrásanyag-lelőhely szempontjából szerencsés körülmények között dolgozhatta fel az emlékmű történetét: a családi archívumban levelezések, különböző más dokumentumok: tervrajzok, fényképek, visszaemlékezések álltak rendelkezésére, ez utóbbiak elsősorban édesapja, id. Horánszky Nándor (1899–1976) orvos feljegyzései alapján, (amelyek szövegeit a

kötetben kurzívval jelölte), és felhasználta az MTA Könyvtár kéziratárában lévő anyagokat is. A kötetben közölt dokumentumokról a szerző megjegyzi, hogy azok révén „...bepillantást nyerhetünk egy felelős értelmiségi réteg gondolkodásába, meggyőződhetünk az érzelmi megnyilvánulásokkal együtt járó tenni akarásokról, cselekedeteikről, és azt is láthatjuk, hogy az önzetlenség, a múlt tisztelete, a segíteni akarás és az összefogás erkölcsi parancsai mily nagy tettekre ösztönözhetnek...” (11. o.) (H. Lajos, a szerző nagyapja Madách iránti tiszteletét az is mutatja, hogy betéve tudta a *Tragédia* szövegét.)

Az emlékmű-készítés közvetlen, aktuális oka Madách halála közelgő 70. évfordulója volt, s ez az alkalom közös tettekre készítette a környezetében élő, vele kapcsolatban álló értelmiségi személyiségeket, mint például Fabinyi Tibor pénzügyminisztert, Dorner Aurél pénzügyminisztériumi tanácsost, az MTA-ból Berzeviczy Albertet, Ravasz Lászlót, a budapesti Madách-szobor bizottságának elnökét, Almásy Lászlót, a képviselőház elnökét és másokat.

Az emlékmű elkészítésére a Telcs Ede által ajánlott, pozsonyi Rigele Alajos (1879–1940) magyar szobrászt kérték fel, akinek egyik fő műve, a pozsonyi Szent Márton dómban található Pázmány Péter-síremlék a megbízása során referencia volt a művészi kivitelezéshez. Maga a művész is átértékelte e síremlék kegyeleti fontosságát: „Rigele nemcsak művészi munkájával, hanem nemes önzetlenségével is tevékeny részese volt annak, hogy az emlékmű méltó formában elkészülhetett. A pénzügyi nehézségek megkönnyítésére még az őt megillető művészi tiszteletdíj egy részéről is lemondott” – idézi a szerző édesapja feljegyzését. A síremléket – az előzetes tervekkel ellentétben – avatóünnepség nélkül állították fel 1936. december 19-én.

Az 1938. évi politikai események a Madách-síremléket is érintették: a háttérrendezés során arra törekedtek, hogy Alsósztrégova (Dolná Strehová) visszakerüljön magyar fennhatóság alá. Ez azonban nem sikerült, s a ma irodalomzarándokai egy másik országban róhatják le kegyeletüket a *Tragédia* alkotója előtt. A síremlék utóéletéhez tartozik, hogy 1955-ben műemlékké nyilvánították, és 1960-ban a különböző viszontagságai révén szerzett sérüléseiből helyreállították.

A kötet e bevezető, forrásjegyzetekkel ellátott tanulmányát az 1930 és 1943 között keletkezett dokumentumok gyűjteménye követi, amely gazdag tárháza az emlékmű keletkezéstörténetének, annak az elszánt küzdelemnek, amelynek fő tanúi a levelek, a levélváltások, a társasági jegyzőkönyvek, az emlékműtervek rajzai, a költségvetések, a pénzügyi elszámolások és a különböző témában készült határozatok.

Mindezeket a szerző még egy Függelékkel is megtoldotta, amelyben a tervezett budapesti Madách-szobor történetével kapcsolatos leveleket és adatokat közli. Kitűnő, nem csak az olvasók, hanem az irodalommal, irodalomtörténettel hivatásszerűen foglalkozók számára is hasznos az az összeállítás, amely a dokumentumokban szereplő személyek – a tárgyalt témához kapcsolódó – rövid életrajzát közli.

A kötetet mutatók – bennük név- és irodalomjegyzék – zárják.

Horánszky Nándor munkája alapmű, amely felidézi a Madách-emlékmű provenienciáját, és ennek – bizonyos időhatárok közötti – utóéletét, amelyet napjainkban kell folytatniuk mindazoknak, akik között a költő a nemzeti idolk egyikének számít.

(Horánszky Nándor (2005): *Az alsósztrégovai Madách-síremlék*. Budapest: Madách Könyvtár – Új folyam 41.)